

Dagens frågor

Spetsbergen och Nordnorge

I november förra året tog Norge och Sovjetunionen upp förhandlingar om delningen av kontinentalsockeln i Spetsbergsområdet och andra problem som sammanhänger därmed. Den kommuniké, som utfärdades från mötet i Moskva, var särdeles kortfattad. Förhandlingarna hade varit nyttiga, sades det. Detta brukar innebära, att man ännu inte nått något resultat. De skulle återupptagas, fick man också veta. Detta innebär, att inget absolut avbrott förekommit, men ingenting sägs om när man skall kunna komma överens.

För de olika krav, som ställts från sovjetisk och från norsk sida på kontroll av havsbotten i detta område, har redaktör Frank Bjerkholt redogjort i en artikel i Svensk Tidskrift 1974, nr 5—6. Därav framgick, att ståndpunkterna står långt ifrån varandra. Ytterst önskar man i Moskva att Norge skall ge upp en del av sin suveränitet när det gäller ögruppen.

Man skulle inte tro, att dessa arktiska öar kunde ha så särskilt stor betydelse, och det har de inte heller. Vad det gäller är havet däromkring. Sovjetunionens militära baser i Murmanskområdet får sin betydelse inskränkt, om inte ryssarna har full kontroll över utloppen därifrån, dvs över havet mellan Nordnorge och Spetsbergen. Om Norge skulle lämna oljekoncessioner till utländska bolag, vore detta, som man ser det på ryskt håll, detsamma som att placera ut observationsbaser för Nato. Det kan förefalla egendomligt, att motsättningarna i dessa oljebristens tider inte i första hand rör sig om vem som skall äga och utnyttja den olja, som otvivelaktigt finns däruppe. Diskussionen rör i stället bara vem som skall få lov att pumpa upp den.

För USA betyder numera havet i norr inte så mycket strategiskt sett. De första Polarisubåtarna förkom upp emot Nordpolen, och orsaken var att deras raketer med eller utan kärnladdningar därifrån kunde nå Moskva. Nu är detta förändrat. Tekniken har gått framåt, och det finns andra platser, varifrån

bättre styrda vapen med betydligt mera verk samma kärnladdningar kan sändas mot samma mål. För Sovjetunionen är förhållandet ett annat. Om man skall ha den ryska flottans huvudbas i Murmansk, är det intolerabelt att ha kontroller in på knutarna.

Norge kommer på mellanhand. Säkerligen har de norska förhandlingarna understrukt, att Spetsbergen är ett demilitariserat land och att Norge inte avser att förändra dess ställning. Eventuella baser i Nordnorge finns dock kvar, i varje fall radarstationer, och ger man upp rätten att själv bestämma om demilitarisering av Spetsbergen kan nästa krav bli att man skall ge upp samma rätt vad beträffar Nordnorge. Detta är något helt annat.

När Nato kom till, hade Nordnorge en stor betydelse för hela försvarsplaneringen för Europa. Där fanns utmärkta möjligheter att göra observationer, och där kunde Natotrupper, och särskilt fartyg, baseras — nämligen i krig, ty i fred har Norge ej tillåtit någon sådan basering. Nu sköter satelliter om iakttagandet, och möjligheterna att komma före ryssarna och basera marina enheter i nordnorska fjordar måste bedömas som ganska små. Det har sagts att ingen i Nato vill gå i krig för Nordnorge. Det vill säkerligen inte heller Sovjetunionen, men det måste vara frestande att redan i fredstid få viss kontroll, hur liten som helst, över området. Liten kan nämligen bli stor.

Vad detta skulle betyda direkt för Nordfinland och i form av krav på Sverige behövs inte mycket fantasi för att tänka sig. Spetsbergen och Norra Ishavet kan verka långt avlägsna för oss. Men för svensk säkerhetspolitik har de betydande intresse.

Kärnkraften

Till de besynnerliga inslagen i kärnkraftsbatten hör massmediabilden av argumentationen från de båda sidorna. Medan kärnkraftsmotståndarna bereds stort utrymme i TV liksom i flera inflytelserika tidningar, särskilt när det gäller fantasirika skildringar av kärn

kraftens risker, tonar man gärna ned de argument för kärnkraften, som kommer från den samlade sakkunskapen.

Sålunda har man i massmedia alldeles otillräckligt uppmärksammat den verkligt sensationella aktion, som gjordes av fem ledande svenska kärnkraftsexperter, nämligen professorerna Karl-Erik Larsson, reaktorfysik, Bo Lehner, fusionsforskning, Einar Lindholm, atom- och molekylfysik, Torbjörn Westermark, kärnkemi, och universitetslektorn i fysik Lars Åkerlind.

De uppvaktade den 29 januari i år regeringen med en vädjan att inför kommande energipolitiska förslag beakta det uttalande, som 32 ledande amerikanska vetenskapsmän nyligen gjorde till förmån för kärnkraften. De ville vitsorda att de amerikanska vetenskapsmännen tillhör toppen i det amerikanska vetenskapssamhället — 10 av dem har fått Nobelpriset — och att stort avseende måste fästas vid deras uttalanden. Vidare framhölls att de amerikanska vetenskapsmännens slutsatser ägde minst lika stor giltighet även för vårt land. De svenska forskarna sade sig känna stor oro för vårt lands energisituation och ville särskilt framhålla vikten av att vårt beroende av oljeimport gradvis trappas ned, samtidigt som övriga energikällor — inklusive kärnenergi — med kraft utvecklas.

Kontentan av de amerikanska vetenskapsmännens bedömning är att USA inom överskådlig tid hotas av en långt allvarigare energikris än vad som i allmänhet tidigare antagits. Beroendet av importerad olja är redan nu ekonomiskt förlamande, och de inhemska oljetillgångarna håller på att taga slut. Mobiliseringen av oljereserverna i Alaska och i havet räcker inte. USA måste i mycket större utsträckning använda fasta bränslen — kol och uran. Koltillgångarna uppgår till 250 miljarder ton och motsvarar mer energi än världens totala oljetillgångar. USA:s kända uranmalmer motsvarar potentiellt 6 000 miljarder ton kol. Särskilt viktigt är att de 32 med skärpa bestrider att riskerna vid kärnkraftens använd-

ning är så stora som skrämselfpubliciteten fått folk att tro. ”I vilket fall som helst väger fördelarna med en ren, billig och outtömlig inhemsk energi mycket tyngre än de möjliga riskerna”, säger de.

Något annat förnuftigt alternativ till en ökad användning av kärnkraft för att tillgodose USA:s energibehov kan de inte se. Vad skall då vi i Sverige, vi som saknar olja och kol, säga?

Motsvarande bedömningar (och en därpå byggd energipolitik) har tillkommit i England, Frankrike, Västtyskland, Holland och Belgien — för att inte tala om Sovjetunionen och Japan. Dessbättre har den svenska regeringen inte fallit undan för skrämselfpubliciteten utan engagerat sig för en låt vara begränsad utbyggnad av kärnkraften. Något annat vore katastrofalt — vi skulle ställa oss vid sidan av framtidens mäktigaste teknologiska utvecklingsprocess. Snarast är det skäl att antaga att vilken regering vi än får kommer den att tvingas gå vidare än snabbare i att utnyttja kärnkraften.

Ett inlägg om försvaret

Vid den socialdemokratiska partikongressen 1972 väckte det uppseende, att regeringen angreps i en fråga där den själv måste ha föreställt sig att den gått sina vänsterkretsar rätt långt till mötes. Det var i försvarsfrågan. Dåvarande försvarsministern redogjorde för vår nedrustning, fastän han inte använde det ordet. ”En tredjedel av våra fältbrigader kommer vi mot mitten av 1980-talet att få lägga ned”, sade han, ”eftersom vi inte kan hålla dem försedda med moderna vapen mot de minskade försvarskostnaderna.” Men kongressen var inte nöjd. Ledd av riksdagsledamoten Maj Britt Theorin drev oppositionen igenom, mot partistyrelsens vilja, att bl a beslut om ersättning för attackplanet Viggen skall behandlas i partikongressen innan det får föreläggas riksdagen. Detta åläggande förbereder sig nu Sveriges regering att uppfylla.

Som ett stöd för de diskussioner, som kom-

mer att föregå höstens kongress, har riksdagsman Bengt Gustafsson i serien Försvar i nutid (1975: 1) givit ut broschyren "Arbetarrörelsen och försvarsfrågan". Det är tacknämligt att en sådan mot försvaret positiv skrift kommit ut — ingen betvivlar att hr Gustafsson, vice ordförande i riksdagens försvarsutskott, också är försvarsvän. Han kunde dock ha bett någon av sina många vänner inom försvaret att granska hans historieskrivning innan den gick till tryck. Han kunde då också ha fått veta hur förre överbefälhavaren Helge Jung stavar sitt namn.

Ett och annat kan invändas mot det sätt på vilket författaren redovisar försvarsutgifterna — räknar man in 900 milj "minskade arbetsinkomster för de värnpliktiga" kan man komma till vilka siffror som helst. Att de som har viss annan uppfattning än hr Gustafsson om resultatet på lång sikt av 1972 års försvarsbeslut skulle vara ohederliga, förefaller vara mycket sagt. Att, slutligen, de som önskar ett bättre utrustat försvar — som alltså vill att förbanden skall få bästa möjliga vapen — inte skulle vilja bibehålla allmän värnplikt, finns antytt men är ju inte riktigt.

Intressant är att finna, att hr Gustafsson deciderat går in för Nils Skölds "folkförsvar". Det skall inte diskuteras här. Men har Sköld verkligen tänkt sig att "militärförsvaret till lands, sjöss och i luften skall sättas upp på det värnpliktiga befälets och soldaternas hemort"? Det låter som ett flygvapen skött av hemvärn; i varje fall lär det inte kunna utrustas med materiel av typ Viggen. I socialdemokraternas sk rädslagsmaterial, som gått ut för att ligga till grund för diskussioner ute i landet, står det i stället att för vissa vapensystem, t ex jaktförband, är "en viss teknisk kvalitet nödvändig. I sådana fall måste antalet enheter skäras ned"!

Nils Skölds förslag är kontroversiella, men de bör inte förenklas till oigenkännlighet. Han har naturligtvis inte gjort gällande att en sämre utrustad armé skulle öka segheten och utställigheten i försvaret. Och inte vet vi att han

sagt, vad hr Gustafsson för sin del kursiverar, att operationerna mot en sådan armé kommer att bli mer långvariga och "öka angriparens risk för att råka ut för internationella komplikationer".

Detta är ett egendomligt uttryck. Något vi trodde alla var överens om är att ett alliansfritt Sverige måste vara berett att försvara sig på egen hand och därmed så länge, att det inte blir värt kostnaden att angripa oss. Därför har det svenska försvaret fortfarande bibehållits starkt. Att ett land utan förberedda militärallianser kan försvaga sitt försvar för att säkrare få hjälp utifrån, det vore en minst sagt egendomlig försvarsdoktrin.

Att läsa innantill

1972 fick den engelska opinionen en chock också när det gällde resultaten av undervisningen i de engelska skolorna. En allmän kontroll av 11- och 15-åringarnas läsförmåga visade att den efter kriget ständiga nivåstegringen därvidlag hade avstannat eller rentav fallit — trots oavslutligt stigande statliga utgifter för undervisningens förbättring.

Mrs Barbara Thatcher, de konservativas nya "leading lady", som då var undervisningsminister, tillsatte prompt en kommitté, efter sin ordförande Sir Alan Bullock kallad Bullockkommittén. Dess rapport har nyligen kommit och dess innehåll är nedslående för engelsmännen. En av dess slutsatser är att de engelska ungdomarna, när de lämnar skolan, har en förmåga att läsa och skriva, som är alldeles otillräcklig för deras kommande uppgifter i arbetslivet och att det blir än värre i framtiden.

Man kan inte utan vidare översätta dylika engelska erfarenheter av modern skolundervisning på svenska förhållanden. Engelska språket bereder sålunda genom diskrepanserna i stavning och uttal större svårigheter än svenska. Våra krav på läsfärdighet är sannolikt också större, eftersom vi i Sverige haft ett väl utbyggt och med höga kvalitetskrav arbetande allmänt skolväsen längre än vad man haft i

England.

Men engelsmännens bekymmer utgör en ytterligare tankeställare för oss. Avnämarna inom yrkeslivet och lärarna har också i Sverige framfört stark kritik mot den nya skolan för dess bristande förmåga att meddela erforderliga basfärdigheter, särskilt i svenska språket. Vi har sannerligen anledning att själva se om vårt hus på den punkten. Om SIA verkligen har anvisat de rätta vägarna återstår att se.

I Bullockrapporten framhölls vidare ett faktum, som är än mera värt att uppmärksamma, dels därför att det är av så central politisk betydelse och dels därför att parallelliteten med svenska förhållanden är så evident. I England hade redan år 1967 den sk Plowden-kommittén framhållit hur viktiga förskoleerfarenheter, hemmiljö och tidig introduktion till goda språkvanor och böcker var för barnen. Det har nu blivit allt tydligare, framhåller Bullockkommittén, att en mera avspänd, fantasirik och eftergivande skolundervisning är till fördel inte för arbetarbarnen, som behöver en positiv uppmuntran av läraren för att förmås gripa sig an med mödorna att lära sig läsa, utan för medelklassens barn. De senares föräldrar ger nämligen drivkraft: föredömet att det är roligt att läsa liksom uppmuntran vid sidan av skolan.

I Sverige har många sedan länge oroat sig för de odemokratiska verkningarna av en släpphänt skola, som privilegierar barnen ur sk bättre hem. Kan vi (och engelsmännen) inte lösa detta problem genom tillräckligt bred kvalitativ effekt av skolundervisningen, riskerar vi att glida in i en ärftlig meritokrati! Men det var ju inte meningen med skolreformerna.

Som ett brev på posten

Den 1 maj, den svenska arbetarrörelsens högtidsdag, celebreras i år på ett något annorlunda sätt än tidigare. Den dagen stiger nämligen brevpottot från 75 till 90 öre, dvs med ungefär 20 procent. Även övriga försändelser

drabbas av höjningar. De nya avgifterna beräknas ge postverket en inkomst på 50 miljoner kr under innevarande budgetår och inte mindre än 263,3 miljoner kr under budgetåret 1975/76.

Kalkylerna kan slå in. Det är visserligen osannolikt att de senaste höjningarna blir populära bland allmänheten. Men de leder nog inte till någon brevskrivarstreck av nämnvärd omfattning. Alternativ saknas. Telefonen är som bekant ännu dyrare att använda, och några övriga kommunikationsmöjligheter existerar inte. Det är svårt att avvara ett monopolsystem när det gäller postförsändelser. Just därför borde myndigheterna vara försiktiga. De kraftiga portohöjningarna demonstrerar utmärkt väl konsumenternas vanmakt. Och myndigheternas nonchalans när konkurrens saknas inom en sektor av samhället.

Statsminister Olof Palme yttrade i årets remissdebatt bl a att regeringen under fjolåret skulle ha lyckats bekämpa inflationen ganska bra. Han poängterar också, att en av regeringens metoder att hindra prisstegringar var att införa prisstopp på vissa produkter. Detta antiinflationstvåpet skall tydligen inte förekomma inom statliga verk eller på statligt producerade varor och tjänster. Kampen mot prisstegringarna i all ära — den skall uppenbarligen inte tillåtas gå till överdrift.

Tidigare talade reklamen om "hela svenska folkets järnväg". Av fullt begripliga skäl är denna slogan numera inadekvat. Inom posten har man kört med parollen att "Ett brev betyder så mycket" och ibland illustrerat denna devis med ett fotografi av en äldre kvinna som just mottagit några rader, antingen från ett av sina på annan ort bosatta barn eller barnbarn. Även denna paroll framstår, i varje fall efter 1 maj i år, som en anakronism, och lär väl inte vidare kunna utnyttjas. Eller också får man omkristna den till förslagsvis "Ett brev betyder så mycket — för finansminister Gunnar Sträng och Statliga Poststyrelsen".

Den magiska siffran

I äldre tid hängav man sig mycket åt talmagi. Ett berömt exempel är den katolska medeltidskyrkans motivering för att förbjuda äkten-skap mellan släktingar intill sjunde led, nämligen att dödssynderna var sju. När kyrkan senare mildrade förbudet till att gälla fyra led, motiverades detta med att det fanns fyra element: jord, vatten, luft och eld.

I de senaste två årens skattedebatt har siffran 100 000 fått något av en magisk karaktär. När man från olika håll föreslår skattesänkningar, det må gälla 1 200 eller 1 500 kr per år, stannar man merendels vid siffran 100 000 kr. Högre upp på inkomstskalan skall skattesänkningarna inte gå — vare sig de börjar vid 20 000, 30 000 eller 40 000 kr.

Det inses lätt att detta mystiska tal 100 000 är bestämt av politiskt—psykologiska skäl och inte av sakliga. Man räknar med att människorna inte hinner med att ställa om sina proportionsföreställningar i takt med inflationen. För att föreslagna skattesänkningar skall rimma med den sakrosankta jämlikhetspolitiken stoppar man dem därför vid ett runt tal, ett tal som låter högt, fast det numera inte är det.

Den av proportionsföreställningarna formade rättvisereaktionen skulle bli helt annorlunda om man gör klart för sig att inkomster på 100 000 efter skatt i normalläget blir ca 45 000. Vi skall inte tala om reaktionen om beloppet räknades om till 1948 års penningvärde, den tidpunkt då skatteskraven började

dragas åt på allvar. I 1948 års penningvärde blir 45 000 kr inte mera än ungefär 15 000 kr. Skulle man år 1948 ansett att den som efter skatt hade 15 000 kr i inkomst låg på så hög nivå, att han i den sociala rättvisans namn måste ställas utanför en allmän skattesänkning?

Vårt nuvarande sätt att diskutera skattepolitiken är i själva verket förgiftat av utjämningsidéer applicerade på inkomstdifferenser, som inte längre existerar i sinnevärlden, därav låsningen till magiska tal — fn 100 000 kr. Ett mer upplysande och realistiskt sätt att fixera en övre gräns för skattesänkningar, om nu över huvud taget en sådan gräns är rimlig, vore att utgå från ett funktionellt resonemang i stället för talmagi.

Man kan t ex utgå från högsta statstjänstemannalönen som mått på en av samhället accepterad maximiinkomst i allmän tjänst. Det kan hävdas att bakom den lönenivån ligger funktionellt nödvändiga inkomstdifferenser för att stimulera duglighet liksom ett samlat hänsynstagande till ansvarsbörda, kvalificerad insats och påfrestning i arbetet. Accepterar man denna nivå som en gräns, uppnår man åtminstone att även de högre och högsta löntagarna skulle få någon andel av den allmänna välståndsökning, som genom lönehöjningar och skattepolitik i förening skall tillföras löntagarna. Individ för individ har dessa höglönegrupper mer än andra bidragit till välståndökningen. Det är ju därför de har högre lön.